

Alegoreze v helénistickém judaismu

Filón Alexandrijský (25 př. Kr – 50 po Kr.)

Nejlépe a nejrozsáhleji dochovaným příkladem alegorické exegeze v helénistickém judaismu je dílo Filóna Alexandrijského. Uvádíme pasáž podávající etickou a v jedné části i kosmologickou alegorezi postav patriarchů z díla *De praemiis et poenis* 61–66:

„Každý z těchto tří [Abraham, Izák a Jákob] má literární příběh (*reté diégésis*) jako symbol skrytého smyslu (*symbolon afanú dianoias*), který je třeba zkoumat. Každý, komu se dostává poučení, když jde za věděním, hned ztratí nevzdělanost. Nevzdělanost je velmi plodná. Proto se o onom prvním [Abraham] říká, že byl mnohodětný, avšak žádné jiné ze svých dětí nemohl prohlásit za svého syna než jedno. I ten, kdo se vzdělává, totiž jistým způsobem zapuzuje potomky své nevzdělanosti a zříká se jich jako nepřátelských a zlovolných. Přece my všichni lidé, než náš vnitřní rozum (*logos*) dosáhne dokonalosti, ležíme v hraničním pásmu mezi neřestí a ctností a netíhneme ani k jedné, ani k druhé straně. Když však naší mysli narostou křídla, celou duší a všemi jejími částmi zobrazuje dobro, bez zábran k němu letí a nechá za sebou svého příbuzného, svého bratra, zlo, které zase utíká na opačnou stranu a ani hlavu neotočí. Toto naznačuje (*ainittetai* – tj. „říká v hádankách, alegoricky“), když říká, že se tomu, kdo měl šťastný původ [Izák], narodili dva synové [Ezau a Jákob], dvojčata. Duše každého člověka je totiž na začátku, hned při narození, těhotná dvojčaty – zlem, jak jsem řekl, a dobrem – a projevuje obojí. Když dostane blažený a šťastný úděl, celou vahou inklinuje k dobru, a nepřikloní se na druhou stranu ani se neustálí v rovnovážné poloze. Duše, která dostala dobrou přirozenou povahu a dobrou výchovu a za třetí byla vycvičena teoretickými principy ctnosti, takže na povrchu nic nemá splasklé (???), ale vše je slepené a prorýsované a spojené v jedno jakoby jakýmsi šlachami, taková duše má zdraví a sílu, čímž vzniká zdravá barva namísto studu (???), dobrá tělesná stavba a krása. Tato duše [Jákob] se naplnila ctnostmi pomocí třech nejlepších prostředků: přirozenosti, vzdělání a cvičení. Nezanechala v sobě žádné prázdno pro příchod jiného a plodí dokonalý počet – dvoje šestky [12 kmenů Izraele] – vyobrazení a napodobení zvěrokruhu ke zdokonalení zdejších věcí. Toto je onen bezúhonný rod, dokonalý a trvající v literární rovině Písem (*en tais rétais grafais*) i v rovině skrytého smyslu alegorií (*en tais kath'hyponoian allégoriais*), který dostal za odměnu úkol vést kmeny národa.“

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

Řecká předloha (zdroj TLG)

ἔχει δ' ἕκαστος τῶν τριῶν τὴν ῥητὴν διήγησιν σύμβολον διανοίας ἀφανοῦς, ἣν ἐπισκεπτέον. αὐτίκα παντὶ τῷ διδασκομένῳ συμβαίνει μετιόντι πρὸς ἐπιστήμην ἀπολιπεῖν ἀμαθίαν· ἀμαθία δὲ πολύχου. διὰ τοῦτο ὁ πρῶτος λέγεται πολύπαις μὲν, οὐδένα δὲ τῶν ἄλλων ἀξιώσας υἷον αὐτοῦ χρηματίζειν πλὴν ἑνός· τρόπον γάρ τινα καὶ ὁ μανθάνων ἀποκηρύττει τὰ τῆς ἀμαθίας ἔκγονα καὶ ὡς ἐχθρὰ καὶ δυσμενῆ παραιτεῖται. φύσει γε μὴν πάντες οἱ ἄνθρωποι, πρὶν τελειωθῆναι τὸν ἐν αὐτοῖς λόγον, κείμεθα ἐν μεθορίῳ κακίας καὶ ἀρετῆς πρὸς μηδέτερά πω ταλαντεύοντες· ἐπειδὴν δὲ πτερυξάμενος ὁ νοῦς ὅλη τῇ ψυχῇ διὰ πάντων αὐτῆς τῶν μερῶν φαντασιωθῆ τὸ ἀγαθόν, ἄφετος πρὸς αὐτὸ καὶ πτηνὸς ὄρμῃ τὸ συγγεγεννημένον ἀδελφὸν κακὸν ὀπίσω καταλιπὼν, ὃ καὶ ἀποφεύγει τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἀμεταστρεπτί. τοῦτ' ἐστὶν ὃ αἰνίττεται φάσκων υἱοὺς δύο γεγενῆσθαι διδύμους τῷ φύσεως εὐμοίρου λαχόντι· παντὸς γὰρ ἀνθρώπου κατ' ἀρχὰς ἅμα τῇ γενέσει κυοφορεῖ δίδυμα ἢ ψυχὴ, κακόν, ὡς ἔφην, καὶ ἀγαθόν, ἐκάτερον φαντασιουμένη· μακαρίας δὲ καὶ εὐδαίμονος ὅταν τύχη μερίδος, ὀλκῇ μὲν ῥέπει πρὸς τὸ ἀγαθόν, μὴτ' ἐπὶ θάτερα ποτε ταλαντεύσασα μὴτ' ἐπαμφοτερίσασα πρὸς τὸ ἰσόρροπον. ἢ δ' ἀγαθῆς μὲν φύσεως ἀγαθῆς δὲ καὶ παιδεύσεως ἐπιλαχοῦσα κάκ τρίτου συνασκηθεῖσα τοῖς τῆς ἀρετῆς θεωρήμασιν, ὡς μηδὲν αὐτῶν ἐξ ἐπιπολῆς πλαδᾶν, ἔγκολλα δ' εἶναι καὶ ἐντετυπωμένα τὰ πάντα καθάπερ νεύροις τισὶν ἐνωθέντα, κτᾶται μὲν ὑγείαν, κτᾶται δὲ δύναμιν, οἷς εὐχροια μὲν ἐξ αἰδοῦς, εὐεξία δὲ καὶ κάλλος ἐπιγίνεται. γενομένη δὲ πλήρωμα ἀρετῶν ἦδε ἢ ψυχὴ διὰ τριῶν τῶν ἀρίστων, φύσεως καὶ μαθήσεως καὶ ἀσκήσεως, οὐδὲν ἐν ἑαυτῇ καταλιποῦσα κενὸν εἰς πάροδον ἄλλων, γεννᾷ τέλειον ἀριθμόν, διττὰς υἱῶν ἐξάδας, ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, πρὸς τὴν τῶν ἐνταῦθα βελτίωσιν. οὗτός ἐστιν ὁ ἀσινῆς οἶκος, ὁ τέλειος καὶ συνεχῆς ἐν ταῖς ῥηταῖς γραφαῖς καὶ ἐν ταῖς καθ' ὑπόνοιαν ἀλληγορίαις, ὃς ἔλαβεν ἄθλον, καθάπερ εἶπον, ἡγεμονίαν τῶν τοῦ ἔθνους φυλῶν.